

Регулациите в бизнес услугите: ограничение за ръста в производителността или благоприятстващи условия?

Стела Балтова

The regulation in business services: barriers for productivity growth or favorable conditions?:

The growing market of the Knowledge Intensive Business Services (KIBS) in the so-called knowledge economy is becoming important already in the emerging markets. Regulatory conditions however may become barriers for the weak productivity growth in KIBS. The paper identifies the levels of restrictions for the legal, accounting and auditing services with respect to service trade restrictiveness. The data shows that the Bulgarian legal services consultancy sector on average is at the more restrictive end among the peer countries in EU while the accounting and auditing services are very favorable compare against the same markets. Overall, the regulatory differences might give rise to some barriers to entry the market and thus to have negative impact on productivity.

Key words: knowledge intensive business services, professional services, barriers, productivity growth, regulations

ВЪВЕДЕНИЕ

В съвременните бизнес екосистеми, особено в страните, които се стремят да развият икономика на знанието, нарастващо значение придобиват бизнес услугите, и особено сегментът на интензивните на знание бизнес услуги [1]. Значимостта им произтича от впечатляващият им ръст след началото на 1990-те години, изразен в създаване на заетост и добавена стойност. Делът им в нефинансовата бизнес икономика достига 15 %¹ и над 15 млн. заети. Интензивните на знание бизнес услуги не са „просто една друга индустрия“. Те създават не само голям брой високопрофесионални работни места, но има достатъчно доказателства, че изпълняват функции едновременно на носители, фасилитатори и източници на иновации за фирмите и за икономиката като цяло, чрез разпространяване на иновативни практики и знание [4,9].

Същевременно обаче, през последните 15 години се наблюдава стагнация в производителността в самия сектор на бизнес услугите [5,10]. На агрегирано ниво ръста в производителността, особено на интензивните на знание бизнес услуги, е значително по-нисък спрямо средното ниво в Европейския съюз, и далеч зад този на икономиките с много добре развит сектор на бизнес услугите като напр. Великобритания, Холандия, Швеция [11]. Тази тенденция се наблюдава и в България (табл. 1). Причините за този парадокс могат да бъдат най-различни, от фактори, зависещи от самата фирма, до такива, свързани със структурата на пазара и неговото развитие. В някои изследвания се аргументира, че причини за лошото функциониране на пазара на бизнес услугите са недостатъчната външна конкуренция и твърде строгите регулации [11].

Повишаване на производителността на бизнес услугите е единственият подход за постигане на конкурентоспособност в сектора. В обратния случай, те ще станат недостъпно скъпи за клиента [2], а търговията с бизнес услуги, особено при професионалните услуги, е фактор с огромно значение за ръста на сектора.

В развиващите се икономики, каквато е България, интензивните на знание бизнес услуги са слабо изучени [3]. Всяко изследване върху този силно динамичен и растящ сегмент би имало **принос за отключване на потенциала за ръст**. С оглед на това, в настоящата статия е **поставена цел** да се проучат рестрикциите, произтичащи от регулациите на пазара на професионалните бизнес услуги и

¹ Дял на бизнес услугите в нефинансовата бизнес икономика, ЕС-27, 2008 (% от добавената стойност), ЕС-27, 2008 г., Източник: Евростат

извърши оценка за потенциалното им въздействие върху ръста в производителността на услугите.

Изследователските задачи, произтичащи от целта на проучването са:

- Изследване ролята на регулациите в професионалните бизнес услуги (правни, счетоводни и одитни) за ръста в производителността в сектора;
- Идентифициране на подходящи индикатори за изучаване на рестрикциите в търговските регулации в сектора на професионалните бизнес услуги;
- Извършване на оценка на нивата на търговска ограниченост, произтичащи от регулациите в сектора на професионалните бизнес услуги с оглед въздействието им върху навлизането на пазара на бизнес услугите. Извършване на бенчмаркинг спрямо референтна група страни.

1. ИНТЕНЗИВНИТЕ НА ЗНАНИЯ БИЗНЕС УСЛУГИ В БЪЛГАРИЯ

Приема се, че дефинирането на интензивните на знания бизнес услуги има своето начало в изследванията на Miles et al. [6], които използват три критерия. *Първо*, този сегмент на бизнес услугите включва дейности, свързани с предоставяне и използване на професионално знание. *Второ*, услугите на тези фирми се предоставят на бизнес клиенти, както и на публичния сектор, а не на частни лица. *Трето*, произвеждат и доставят междинни продукти, базирани на знание.

Според друга класификация, интензивните на знание бизнес услуги могат да бъдат обособени в две групи [8]: Т-услуги, свързани с технологично и научно знание, каквито са компютърните услуги, инженерните услуги, научно-изследователските услуги и др.; и П-интензивни на знание бизнес услуги, свързани повече с професионалното знание, а именно: правните, счетоводните и одитни услуги, управленското консултиране и пазарни проучвания, рекламна дейност и др. (КИД 2008, главно в сектор М „Професионални дейности и научни изследвания“, NACE Rev. 2).

Таблица 1. Изменение на основни икономически показатели на бизнес услуги в България в периода 2008-2011 г.*

Бизнес услуга, КИД 2008	Ръст в броя на фирмите, %	Ръст в заетостта**, %	Ръст в производителността***, %
(J) Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	36.6	14.08	-3.72
(M) Професионални дейности и научни изследвания	25.63	10.26	-16.53
(N) Административни и спомагателни дейности	30.75	6.18	- 15.32

Източник: НСИ, собствени изчисления

* Данните са изчислени по методологията на Структурна бизнес статистика, НСИ

** Заети лица, непреизчислени в еквивалент на пълна заетост

*** Производителността е изчислена като добавена стойност по факторни разходи на един зает.

През последните 7-8 години се наблюдава ръст в сектора на интензивните на знание бизнес услуги в икономиката на България, подобно на други развиващите се икономики в ЕС, Русия, Индия, Китай. Растежът е главно по отношение на броя фирми и заетостта (табл.1). Броят на фирмите в подсектор „Професионални дейности и научни изследвания“ в периода 2008-2011 г. нараства с 25.6%. Най-малко две могат да са причините за тази тенденция конкретно за България в този подсектор:

- След началото на членството на България в ЕС, финансирането на голяма част от професионалните бизнес услуги (сектор М) е по линия на

европейските програми и фондовете на ЕС. В резултат, се създадоха много нови български компании, така също се увеличи оборота на съществуващи. Този процес е съпътстван с намаляване на присъствието на чуждестранните консултантски компании;

- Вторият стимулиращ фактор са благоприятните законодателни промени в този сектор в България и в Източна Европа като цяло, включително и в резултат от прилагането на Директивата на услугите на ЕС.

Ръстът в производителността обаче силно се влошава в изследвания период.

2. РЕГУЛАЦИИ В БИЗНЕС УСЛУГИТЕ

Регулациите на пазара в областта на професионалните бизнес услуги като правните например, трябва да балансират редица цели, в т.ч. икономически. Така например, те служат за приспособяване на неикономически цели като правната сигурност и достъпа до правосъдие. С оглед на това те могат да благоприятстват развитието на пазара, както и да се превърнат в бариери за търговията и производителността в сектора на бизнес услугите, а именно:

Предимства: Регулациите са особено необходими, тогава когато могат да спомогнат за преодоляване на фалит например, който би настъпил на свободния пазар. Също така, доста трудно, дори невъзможно, е да се поддържа добро качество на услугите без регулация, още повече, че клиентите трудно могат сами да направят оценка на това качество.

Препятствия: Регулациите намаляват конкуренцията създавайки бариери за навлизане на пазара или ограничавайки конкуренцията между съществуващите фирми за професионални услуги. Международната търговия при интензивните на знание бизнес услуги често е ограничена от бариери, които препятстват навлизането на пазара на нови, както и на чуждестранни фирми, и следователно влошават конкуренцията, или просто повишават цената като налагат ненужни изисквания за участие в пазара [10,11].

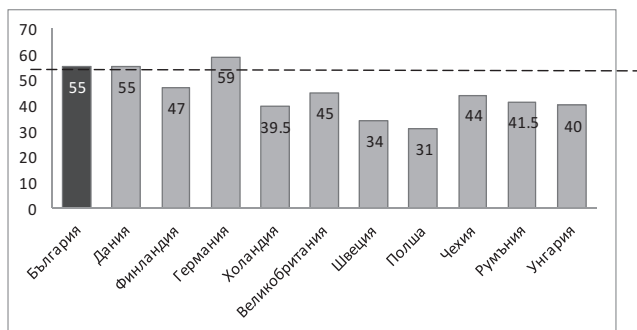
3. АНАЛИЗ НА ОГРАНИЧЕНИЯТА В РЕГУЛАЦИИТЕ В ИНТЕНЗИВНИТЕ НА ЗНАНИЕ БИЗНЕС УСЛУГИ

За да идентифицираме бариерите на местния пазар на бизнес услуги, ние изследвахме съществуващата литература и резултатите от редица източници, в т.ч. базата данни от регулаторни бариери на Световната Банка. Интересен и полезен за целите на нашето изследване е подходът на Copenhagen Economics за бенчмаркинг на няколко индикатора, вкл. OECD's Product Market Restrictions (PMR), чрез който могат да бъдат сравнявани наличните ограничения в страните от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) не само относно бариерите в търговията с услугите, а в един много по-всеобхватен диапазон, включващ и вътрешнонационално ориентираните ограничения [10]. Подхода обаче не може да бъде изцяло приложен за България, тъй като страната не е член на ОИСР и не се събират данни за икономиката на България конкретно в сектора, обект на настоящото изследване, предвид което този индикатор отпадна от нашето ползрение.

За да изследваме бариерите в международната търговия в бизнес услугите, и по-специално на интензивните на знание бизнес услуги, ние използвахме **World Bank's Services Trade Restrictiveness Index (STRI)** [12]. Индексът за ограниченията в търговията с услуги (STRI) предоставя международно сравнима информация за регулаторните политики, засягащи търговията с услуги. Информацията се отнася за 103 страни, пет сектора (телекомуникации, финанси, транспорт, търговия на дребно и професионални услуги) и ключовите начини на доставяне на услугите. Този индекс позволява да се извърши сравнителен анализ на регулаторните политики, които засягат търговията в услугите. За целите на изследването ние определихме референтна група страни като в групата бяха включени Великобритания, Германия

Швеция, Холандия, Дания и Финландия като икономики с най-развити сектори на бизнес услугите в ЕС, по данни на Евростат. Румъния, Чехия, Унгария и Полша са развиващи се икономики, в които се наблюдава динамично развитие на бизнес услугите през последното десетилетие.

Последните данни, които съществуват в базата на STRI индекса на Световната банка са от 2008 г. [12]. След този период, в изпълнение прилагането на Директивата на услугите, са направени редица промени в почти всички страни от ЕС. За целите на настоящото изследване е анализиран индекса за професионалните услуги, който съгласно STRI обхваща правните услуги и агрегирани данни за счетоводните и одитни услуги. През първия етап от нашето изследване, ние анализирахме **Комбинираният индекс за ограниченията** в търговията с професионални услуги. Данните показват, че тези подсектори в България се характеризират с *много висока обща рестриктивност (фиг. 1)*, почти най-висока сред референтната група икономики, индекс 55 от 100. Същевременно ситуацията е еднаква с тази в други силно отворени развити и иновативни икономики като датската, и малко по-благоприятна от тази в Германия (фиг.1). Полша показва много благоприятна обща регулативна среда по отношение на рестрикциите в търговията с интензивни на знание услуги. Това резултат може да се разглежда като един от благоприятстващите фактори за превръщането на Полша в най-привлекателен център за аутсорсинг услуги в Европа, и то за услуги с висока добавена стойност (по класацията на Tholons, 2013).

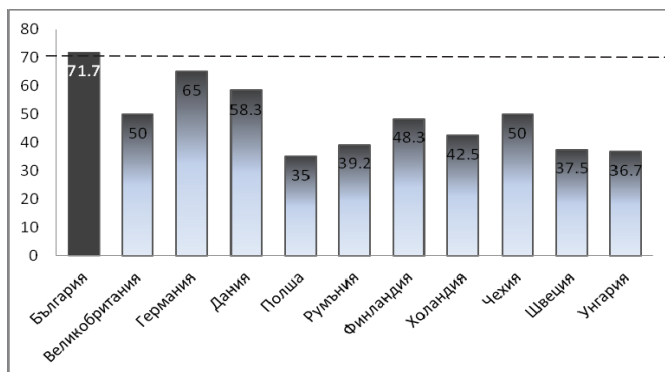

Фиг. 1 Индекс за ограниченията при търговията с професионални услуги в България. Индексът е от 1 до 100, като 100 се отнася до затворен сектор

Източник: съставено от автора по данни на World Bank STRI database, последните налични данни са за 2008 г.

В подсектора на правните услуги, регулациите в търговията в България са два пъти по-високи от тези в Полша, STRI индексът има стойност 71.7 от 100, спрямо 35 от 100, и като цяло са най-високи в изследваната група страни (фиг.2). Част от посочените в индекса ограничения вече са отпаднали.

На какво се дължи този висок резултат? За да идентифицираме конкретни рестрикции, ние сравнихме България и Полша по 32 индивидуални индикатори, включени в индекса STRI. Полша представлява интерес като цяло в избраната за еталонна група, тъй като показва най-добри резултати и най-голяма отвореност за изследваните сектори на икономиката. Така например в Полша автоматичното признаване на чуждестранен лиценз е обект на реципрочност, но само за страни членки на ЕС, докато в България се изисква за лицензираните в собствените страни, за да имат правото да практикуват в България, да се регистрират в Регистъра на чуждестранните адвокати, и това е валидно само за страните от ЕС. Практикува се разрешава след три години стаж или преминал изпит за трансфер.

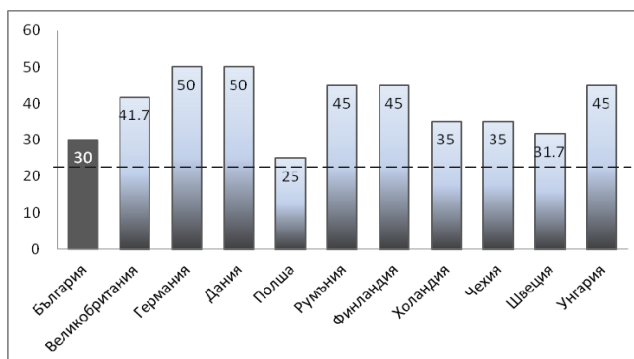

Фиг. 2 Индекс за ограниченията при търговията в подсектора на правните услуги в България. Индексът е от 1 до 100, като 100 се отнася до затворен сектор

Източник: съставено от автора по данни на World Bank STRI database, последните налични данни са за 2008 г.

Ограниченията в търговията с услуги в подсектора на счетоводните и одитни услуги, произтичащи от регулациите, съгласно индекса на Световната банка, са най-малки в България в референтната група страни, единствено Полша е с по-ниско ниво (фиг. 3).

Тези данни са предпоставка за по-благоприятна среда за навлизане на чуждестранни фирми в счетоводните и одитни услуги в България, спрямо такива икономики като Великобритания, Германия, Дания, със силно развит пазар на бизнес услугите, и е сравнима с тази в Швеция, която също е лидер в интензивните на знание бизнес услуги.

Фиг. 3 Индекс за ограниченията при търговията в подсектора на счетоводните и одитни услуги в България. Индексът е от 1 до 100, като 100 се отнася до затворен сектор

Източник: съставено от автора по данни на World Bank STRI database, последните налични данни са за 2008 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Индекса за ограниченията в търговията на услугите на Световната банка (STRI) може да бъде използван за оценяване на бариерите за навлизане на пазара в сектора на професионалните бизнес услуги, конкретно правни, счетоводни и одитни услуги. Идентифицираните високи рестрикции за правните услуги могат да поставят въпроса колко това би повлияло на производителността в този подсектор. Като се имат предвид резултатите и от други изследвания, в които е показано, че

чуждестранните експерти като цяло повишават производителността на местните фирми [6], налице са достатъчно основания да се търсят възможности за промени и облекчаване на регулациите на този пазар. Изследването показва, че България предлага изключително благоприятна среда за развитие на счетоводни и одитни консултантски услуги, значимо по-отворена е спрямо икономики със силно развити бизнес услуги. Това означава, че може да се очаква бъдещо динамично развитие на този пазар, особено ако бъде осигурен с достатъчно подготвени специалисти с познания в чужди езици. Наблюдаваните рестрикции в търговията, произтичащи от регулациите, особено на правните консултантски услуги, могат да се превърнат в бариери за навлизане на пазара и да окажат негативно влияние върху производителността на сектора. В следващо изследване е необходимо да бъдат изучени конкретните рестрикции в разглежданите подсектори, след прилагането на Директивата на услугите, съгласно начина на доставяне на тези услуги и да бъде оценено тяхното въздействие върху производителността.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Балтова, С., Съвременните измерения на бизнес услугите, Десета Международна Научна Конференция "Съвременният модел на ЕС и мястото на България в него", МВБУ, 2013. С., с.260-274.

[2] Институт за пазарна икономика, Оценка на икономическите ефекти от регулирането на две свободни професии в България – нотариуси и адвокати, 2009.

[3] Doroshenko, M., I. Miles, I., Vinogradov, D. Knowledge intensive business services as generators of innovations. WP BRP 12/STI. 2013.

[4] Hertog den, P. Knowledge-intensive business as co-producers of innovation, International Journal of Innovation Management, 2000, 4/4, 491–528.

[5] Cox, H. Unleashing competition in EU business services. CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, 2012, 4, 1-16.

[6] Malchow-Moeller, Munch & Skaksen, CEBR, Do Foreign Experts Increase the Productivity of Domestic Firms? 2011.

[7] Miles, I., Kastrinos, N., Bilderbeek, R. , den Hertog, P. , Flanagan, K. (1995) Knowledge-Intensive Business Services: Users, Carriers and Sources of Innovation, Manchester: PREST (Report to the ES DG 13 Sprint-EIMS, Programme, Luxembourg).

[8] Muller, E., Doloreux, D. The Key Dimensions of Knowledge Intensive Business Services (KIBS) analysis: a decade of evolution, available on <http://hdl.handle.net/10419/29335>.

[9] Simmie, J., S. Strambach. The contribution of KIBS to innovation in cities: an evolutionary and institutional perspective, Journal of Knowledge Management, 2006, 10/5, 26 – 40.

[10] Thelle, M., K. Nielsen, Barriers to productivity growth in business services, Copenhagen Economics Background report prepared for Danish Productivity Commission. 2013.

[11] Timmer, M., R. Inklaar, M. O'Mahony, B. van Ark. Productivity and economic growth in Europe: A comparative industry perspective, International Productivity Monitor, 2011, 21, 4-23.

[12] <http://iresearch.worldbank.org/servicetrade/default.htm>

За контакти:

гг. ас. д-р Стела Балтова, Международно Висше Бизнес Училище - Ботевград, тел.: 024001631, e-mail: baltova.stela@acad.ibsedu.bg

Докладът е рецензиран.